

Pregledni rad

UDK 821.163.41.09

DOI 10.7251/SVR1715262L

ЛИРСКЕ ПЕСМЕ У ПРОЗИ МИЛОША ВИДАКОВИЋА

Доц. др Обрад Лукић¹

Педагошки факултет, Независни универзитет Бања Лука

Апстракт: У овом ће раду бити укратко представљене лирске песме у прози Милоша Видаковића, једног од најистакнутијих младобосанских песника. Реч је о сугестивној лирици, надахнутој осећањима самоће и безнађа, песмама које су у знаку субјективно-лирског, аутобиографског саопштавања.

Кључне речи: *резигнација, трагика, суморно расположење, жртва, песимизам.*

Лирске песме у прози нагло улазе у српску литературу на почетку XX века. Већ 1903. године појављују се у *Српском књижевном гласнику* Дучићеве *Плаве легенде*. Неке ће од њих наћи место у *Антологији* Богдана Поповића (*Мала принцеза и Сунце*). Исте године (1903) у том часопису излази Кочићева песма у прози *Јелике и оморике*, а касније излазе и песме Милана Ђурчића и Милутина Ускоковића. Осим *Српског књижевног гласника* те године и часопис *Нова искра* у посебној рубрици *Листићи* објављује песме у прози Душана Малушева, Велимира Рајића, Стане Нешића и других. Тих година око анексије Босне и Херцеговине и балканских ратова, јављају се повремено овом врстом песама и неки песници у *Делу* (Сава Петровић, 1906; Ранко Младеновић, 1913). Велики утицај на касније песнике имале су песме Јована Дучића. Исидора Секулић, која се јавила у *Српском књижевном гласнику* 1910. године својим лирско-прозним записима, била је ближа прози и није успела да досегне лирску понесеност Јована Дучића изражену у збирци *Плаве легенде*, 1908. године.

И песници Младе Босне, скоро сви, писали су лирске песме у прози. Ипак, од свих највише ову врсту песме пише Боривоје Јевтић у *Босанској вили* у периоду од 1910. до 1913. године.

Песма у прози као песничка форма дошла је међу младобосанце из страних литература, првенствено из Немачке. Лирска песма у прози била је врло подесна као прелазни облик из лирске песме према

¹ Доктор књижевних наука, e/mail: obrad.lukic@yahoo.com

приповеци. Писци Младе Босне су повезивали краће лирске фрагменте у једну целину са врло субјективном фабулом морално-психолошког карактера. Тако су њихове ране приповетке изгледале као проширеније песме у прози.

Скоро да и нема песника из Видаковићеве генерације који се није окушао у овом жанру и иза себе оставио лепе примере песничке прозе. Стваралачки пут Иве Андрића започиње 1911. године када је у *Босанској вили* објавио своју прву песму под насловом *У сумрак*. Док "у сумрак певају девојке", млади песник се, помирен са судбином, песимистички исповеда: "Али срце је моје тамно језеро, кога ништа не диже и у ком се нико не огледа".² Милош Видаковић се окушао у овој песми. Додуше, он се ретко користио песмама у прози па у ширем оквиру његовог књижевног рада оне заузимају мало места. Има их неколико, ми овде истичемо две: *Биће јесењи дан* и *Луда песма*.

Видаковић као и његови истомишљеници у својим лирским песмама у прози пева о обесхрабрености и клонулости, о болу и бесмислу егзистенције. То је сугестивна лирика, надахнута осећањем самоће, издвојености и незнања и сва је у знаку субјективно-лирског, аутобиографског саопштавања. Песник је тада у младалачком заносу исказивао своје слутње или меланхолична и песимистичка осећања. Као младом човеку њему се отварају питања живота и смрти, трајања, среће, људских идеала. То су она питања на која се тешко одговара и за човека су увек отворена и актуелна као предмет снова и размишљања. Међутим, у лирској прози Видаковићева психолошка запажања имају функцију социјалне мисије. Унутрашњи доживљај представљен је као израз актуелне друштвене ситуације. Осим тескобе и немира као стања унутрашњег бића, он је у овим својим песмама исказивао и приврженост свом угњетеном и угроженом народу.

Обе су песме у борбеном расположењу, динамичне и с акцентима пропаганде и агитовања. Прва је објављена у *Босанској вили*, 1909, дакле у години после анексије Босне и Херцеговине, а и *Луда песма* је објављена у *Народу* за време Првог балканског рата, 1912. године. Песме имају психолошку димензију и социјалну ноту са истакнутим осећањем патетичног бунта и тежњи. Обе су временски настале у врло тешком времену за српски народ. Родољубље је била тада омиљена тема целе генерације, а нарочито у периоду од балканских ратова до сарајевског атентата.

О песми *Биће јесењи дан* у овом раду нешто смо већ рекли, али додаћемо да она у односу на *Луду песму* има резигниранији тон и да је у њој доживљај трагике уздигнут до нивоа смрти. У њој песник од смрти не бежи, напротив, он је наслућује и понесен борбеним заносом

² Иво Андрић: *У сумрак*, према књизи *Ех понто-Немири-Лирика*, Сабрана дела Иве Андрића, Београд, 1978, стр. 143.

спреман и да је прихвати. До врхунца изведена идеја побуне и жртвовања. Песник даје лични пример. Глас побуне и жртве јачи је од онога којим се живот оглашава.

Луда песма има нешто специфично у својој суштини. Иако је "крвава", како рече песник, она је истовремено и свечана јер је спевана у славу оних што падоше бранећи народ и отаџбину. Видаковић завршава песму *Биће јесењи дан* речима : "А тај свечани, мртвачки дан биће тако сличан смрти за отаџбину"³. *Луда песма* је управо посвећена свим онима што су страдали за свој народ и били жртва својих идеала.

Први редак већ објашњава да песма није уобличена стихом него реченицом: "Ово је песма без ритма и рима, ово је песма написана обичним речима, јер јој музика стихова неће дати лепоту коју она и не тражи".⁴ У почетку има тамних тонова, меланхолије, песимизма, као сталног својства Видаковићевог певања. "Ово је песма нелепа и одваљена као сив камен из наших срца, дубоких и мучаљивих као пећине."⁵ Ова песникова констатација даје опште стање народа на имплицитан начин, али нема ту оног дефетизма којим се осуђује ратни сукоб и проливање крви. Песник наставља да у химничком тону изјављује коме је намењена његова песма. "Ово је песма крвава, јер је намењена онима који су крв левали, који су били горостасни у прегарању и жртвовању себе, мислећи добро другима."⁶ Они који нису узмицали пред ратом заслужују да се о њима пева. Неумитност смрти ни овде није избегнута, али мрачна слика смрти није дата као визија или предосећање него је сагледана као реалан пратилац и последица борбене акције.

Жртва је симбол вере у победу. Не излази песник с расположењем које изазива деморализацију и дезоријентацију него он врши неку врсту психолошке припреме за све оно што би требало чинити да се испуни завет преузет од оних који су се жртвовали за опште добро. Песма делује као хвалоспев свим покретачким снагама Младе Босне чије деловање има велики значај за остварење идеје ослобођења. "Онима што су повучени далеко у своја склоништа, мислили дубоком душом целог света, осећали живот, радост и бол свих далеких, незнатих, живих и још нерођених људи које су волели."⁷ Песник је инспирисан и културном и револуционарном акцијом напредне југословенске омладине у чијем оквиру је виђена и Млада Босна. Цела њена генерација није одвајала културни рад од политичке агитације. Песник не заборавља то крило генерације које је

³ *Сабрана дела*, стр. 78.

⁴ *Сабрана дела*, стр. 101.

⁵ Исто.

⁶ Исто.

⁷ Исто.

преко књижевности и других облика умнога рада утицала на сазревање револуционарне психологије оног круга из кога ће касније изаћи сарајевски атентатори. Видаковић не одваја књижевнике и друге културне раднике од револуционарног крила. Интелектуаци су били супростављени и непријатељски расположени према свему ономе што је долазило од окупационих власти као туђе, неповољно и наметнуто народу. Они су се својим културним радом одазвали на оно што се дешавало око њих у једном бурном историјском времену. И песници су као „фини култивирани духови“⁸ давали морална начела и духовну оријентацију предратној босанскохерцеговачкој омладини. Данило Илић и Владимир Гаћиновић су као припадници тог завереничког крила и заједно са Гаврилом Принципом и Недељком Чабриновићем учествовали у организовању и извршењу атентата. За разлику од Гаврила Принципа који је као песник био безначајан али светао пример борца и жртве, Милош Видаковић је припадао оном крилу које се истакло на књижевном плану. Није директно учествовао у атентату, али књижевним радом утиче на развијање борбеног духа код револуционарне омладине.

Заверенике Видаковић доживљава као мисионаре јер на њих гледа и Бог и народ. Онима који су вршећи своју мисију спремни на смрт песник поклања своју *Луду песму*. „Онима што се мрачни заверише да ће учинити велико дело спасења заробљених... Ово је песма онима који занесени закликташе улицама, развалише калдрме и окрвавише их својом лудом крвљу, који запалише мртве градове и одметнуше се смели у горе... Ово је песма онима који бежаху стрељани, који, изгибоше сами или у групама, који бежаху обешени мислећи добро другима и својој будућој деци...“⁹

Песник наглашава оне који су се заклињали на гробу Богдана Жерајића да ће следити његово дело и заиста то дело пробраним речима описује: „... дело које опија часне умове својим сјајем као пурпуран дах зоре и помаљање сунцем натопљених јутара.“¹⁰

Трагичан завршетак неуспелог атентата Богдана Жерајића 1910. године на генерала Варешанина био је подстицајан за борбене активности младих револуционара. Ноћ уочи Видовдана 1914. године Гаврило Принцип је обишао гроб Богдана Жерајића и крај гроба положио заклетву.

Та 1912. година, када је настала ова Видаковићева песма у прози, била је обележена радничким штрајковима, атентатима, прогонима, хапшењима и суђењима. Таква дешавања захватала су сва

⁸ Добросав Јевђевић: *Сарајевски атентат*, Загреб, 1934. Према: Предраг Палавестра: *Књижевност Младе Босне*, Институт за књижевност и уметност, Београд, 1994, стр. 10.

⁹ Исто.

¹⁰ Исто.

југословенска подручја под аустроугарском влашћу. На самом почетку године у јунауру у Загребу студенти демонстрирају, само месец дана касније ђаци и радници спаљују мађарску заставу у Сарајеву, па атентат на Цуваја и бана Шкерлеца итд. Свима, дакле, који су укључени у та револуционарна догађања Видаковић дарује своју песму.

С болним јецајем Видаковића води сећање у далеку прошлост на оне који су у турско доба због жеље за слободом вешани и набијани на колац: „Ах кога од нас има те се може похвалити да му ниједан од дедова није висио о конопцу на црквеним вратима, да се ни једном није смејала лубања с коца на царским бедемима, све ради лудог, немирног срца, све ради благородне жеље за сунцем.“¹¹ Баш као и у својим сонетима и овде се песник враћа националној прошлости и онима који су давно страдали чинећи витешке подвиге у одбрани части, вере и народа.

И на крају песник у духу хришћанског проповедника благосиља: „Нека је благословен тај благородно-зликовачки разбуђени дедовски део у нашој души, који, волећи народ, пркоси свим робијама и конопцима и жели ослобођење заробљених, криво и мучно дело. Нека је благословен тај пенушави кутић, који овога часа из нас пева и јавља се мрачан, као мистична знамења на небу, пред кржаве олује међу људима.“¹²

Ова, особена по називу и начину компоновања, Видаковићева лирска песма у прози потврђује превасходно етичку усмереност песникову и уопште, етичку усмереност књижевности Младе Босне. Постоји у њој онај емотивни ниво који има свака интимистичка лирска песма. Проистекла је из туге и бола а снагу и страст задржала је у својој намени. Компонована је тако да је садржај песме смештен у неколико пасуса. Почетна два говоре укратко о онима којима је песма посвећена, средишњи пасус доноси реминисценцију на вековну трагичну судбину српског народа и последњи је на религиозан и дискретан начин изречен благослов. У њој нема рефлексја о животу и смрти. Песник у једном дискурзивном облику испоручује обавештења. Изостала је тако и лирска нарација са својим смиреним тоном. А оно што није изостало, чак и ако песма подсећа на беседу, је онај „луди“ младалачки борбени занос, који је, у осталом, имала његова цела генерација, што песник и потврђује насловом ове своје лирске песме у прози. Осим што је изразио своја патриотска осећања, песник је овом песмом изнео свој национално-политички став, али и оно, што се нарочито уочава, своје пропагандистичке тенденције. Има Видаковић ове тенденције у целокупном свом књижевном делу а нарочито истакнуте у *Царским сонетима*, збирци родољубивих песама по којој је остао забележен у нашој књижевној историји.

¹¹ Исто.

¹² Исто, 101.

Лирска песма у прози није за Видаковића била она форма којом ће исказати тренутне песничке преокупације. Она је код Видаковића дошла као резултат угледања на оне песнике-савременике који су овим обликом песме улазили у свет књижевности. Многи су песници осећали драж промене у одрицању стиха и римовања па су радо прихватили облик песме у прози. Иако је овај облик веома погодан за исказивање узвишених идеја борбе за ослобођење и права човека, Видаковић се ипак исказује као песник слободног и везаног стиха или се у песничком поступку користи сонетом као строго утврђеним обликом.

LYRIC POEMS IN PROSE OF MILOŠ VIDA KOVIĆ

Obrad Lukić, PhD

Abstract: In this paper will be presented in short lyrical poems in prose by Miloš Vidaković, one of the most prominent poets of Mlada Bosna. It is a suggestive lyric poetry, inspired by feelings of loneliness and despair, the songs characterized by subjective-lyric and autobiographical disclosure.

Keywords: *resignation, tragic, gloomy mood, the victim, pessimism*

ЛИТЕРАТУРА

1. Иво Андрић: *У сумрак*, према књизи *Ех понто-Немири-Лирика*, Сабрана дела, Иво Андрића, Београд, 1978.
2. Милош Видаковић: *Сабрана дела*, приредио и предговор написао Предраг Палавистра: Сарајево 1971.
3. Добросав Јевђевић: *Сарајевски атентат*, Загреб, 1934. Према: Предраг Палавистра: *Књижевност Младе Босне*, Институт за књижевност и уметност, Београд, 1994.
4. Милош Видаковић: *Биће јесењи дан*, Босанска вила 24/1909, 12, 184.
5. Милош Видаковић: *Луда песма*, Народ 3/1912, 233, 1.